

Новини західно-європейських літератур.

На літературний світовий ринок увійшло в 1908 р. пребогато річий, однаке незвичайно мало є таких, яким довша будучність запевнена. Шикантні сексуальні історії, ріжноколірова еротика, криміналістика, авантурні, галабурдні пригоди розлилися в письменстві найширше... Тяжко доводить ся виловити з тої повені зерна правдивої, артистичної творчості.

Починаючи від англійського письменства, спинимося коло інтересного твору: „The Dynasts“, драми в трьох частих (томах), дев'ятнадцятьох актах і трицятьох сценах. Автором цього твору Thomas Hardy, один з найголовнійших представників реалізму в Англії. Поки скажу дещо про саму драму, а згідно про драматичний епос, треба попереду зауважити головніші признаки авторового світогляду, що лягли в основу його писань. Матеріалістично-детерміністичні прінципи, які розвиває основно Тен у книжці „L'Intelligence“, кермують його творчістю. Звісне milieу, оточення, клімат, місце, раса, атавістичні елементи домінують всесильно над чоловіком, тим то боротьба супроти присудів несвідомих сил природи та супроти провин минулости стає безвиглядною. В тому лежить трагізм світа. Найвлучніше засовується ся фільософія автора в коротких оповіданнях, затитулованих: „Life's Little Ironies (малі іронії життя), де проведено отсю гадку: жарт долі та іронія житя проявляється як раз у тому, що найкрасні люди безневинно стають провинними. Його писання пронизані провідними думками фільософії Шопенгауера, головно з його твору: Світ як воля і уява, а се найбільше проявило ся в останньому писанні (в розговорах духів, що мають схожу роль зі старинним хором). Над усіми писаннями повисла сумовита мелянхолія, важкий, понурий пессимізм.

Вище зазначені чинники сходять ся теж і в згаданій драмі, що має темою десятолітній боротьби (1805—1815) ріжних династій в спілці зі своїми народами супроти Наполеона. Драма починається „Прелюдією в надсвіті“, що нагадує нам „Прольот у небі“ з Фавста Гете. Тут виложений світогляд автора. Виступають доля, милосердя, іронія, час і ведуть фільософічні розговори, розкривають сучасні події та висказуються про будучність. Далі у першій сцені розмовляє трьох подорожників на початковому возі дорогою над полудневими берегами Англії теж про тодішню політику; раптом надізджає попри них післанець з Лондону й повідомляє їх, що кождої хвилі можна надіяти ся Наполеона... Друга

сцена переносить нас до Парижа до кімнати міністра флоту. І так у поодиноких сценах пересуваються перед нами наче в калейдоскопі історичні події. Автор показав себе справедливим майстром техніки; помимо звісності історичних фактів тримає в напруженому й цікавості увагу читача. Робить се сим робом, що ненадійно, а до того вельми влучно, звязує світові події з картинами буденого життя. По моїй думці, ці сторінки щоденного життя, побутових відносин найкрасніші і найщінніші місця. Иноді обвіяне воно такою сердешністю, такою ніжністю й вірністю зображення, що аж хапає за серце. Повязаннє реалізму з романтикою, ніжної, мягкої поезії з майстернотою, плястичною прозою, світових подій зі щоденнициною, дає гарну поживу для читачів, а може й для видців... Автор знає поставити кожду особу на своє місце, хоча як велике множество людей виводить на сцену. Драматична акція належно розвивається; вона швидко переносить читача у минулі часи, у ті заколоти, боротьби й конфлікти; немає скучних описів. Автор намагається творити *sub specie aeternitatis*, значить, звертає увагу на загально-людські проблеми та на такі чинники душі, що ніколи не старіються; в історичні рамки вкладає дійсне жите. В тому, по моїй думці, висока ціна твору.

Другим твором, про який годиться згадати з огляду на психольогічні тонкости, на майстерну аналізу поворушень серця, на препише умотивованнє виведеного життя, є повість Benson-a „Sheaves“. Молодий співак женить ся зі старшою від себе майже о двацять літ вдовою по налоговім пияку, з яким перемучила ся дванацять років. Не слухає вона пересторог і відмовлювань, але виходить у друге замуж. Для неї отворився тепер любовний рай. Жують щасливо й роскошують ся. Його артистичні успіхи додають любовному житю ще більшого чару. Однаке невдовзі насувають ся чорні хмари. До її організму загостила анемія, затрата сил, винищеннє. Лікар радить їхати як найшвидче до Davos, бо інакше треба попрощати ся з житєм, хоч як воно приемне й приманчиве. Зринає заздрість, острах, жаль, що якась невидима сила велить їм розлучити ся з обіймів. Хай, що хоче, буде, аби бодай ще якийсь час проживати з ним... Затаює свій грізний стан перед ним, а навіть товаришить йому в артистичній подорожі, хоча смерть за плечима... Сила любови перемогла все.

E. Benson переводить перед нами історію цього подружя з усім апаратом модерних нюансів, тим то зможе зайняти уяву переніжнених душ...

Треба ще згадати повість „The Metropolis“, не так для неї самої, як з огляду на її творця. Написав її Upton Sinclair, автор звісної нашим читачам повісти „Нетри“. Не сповнилися надії, які покладувано

на її появу. Автор намагався змалювати житє ньюорських верстов, головно тутешніх міліонерів. Говоримо намагався, бо в дійсності подав нам публістику. Описуючи надмір виставності і роскоші міліярдерів, ставить перед нами саму зверхню тільки луштину, а душі нема. Відібраних вразінь не перетоплено належно у нутрі духа, отже повиходили тенденційні карикатури. Правда й се, що Sinclair не глибокий психолог, як зрештою ми бачили його у „Нетрах“, а до того тенденція все повикривлювала, так що стоять перед нами манекіни.

Звісний новеліст Rudyard Kipling не подав нічого, зрештою його слава спочила на „Книгах Джунглів“ (Jungle Books) і „Буденних оповіданнях з гір“ (Plain Tales from the Hills) і мабуть уже більше не зрине... Се видко по останніх його писаннях, що сила таланту щораз більше слабне.

Італійська література в тому році не може похвалити ся дуже цінними річами. Драма „La Nave“ д' Аннунціо була вже в нас обговорена; звісні письменики як Верга, Грація Деледда і ін. не дали нічого, лише М. Серао випустила повість „Evviva la vita!“, що має за тему любовні інтриги між заїзджими особами в багатому готелю съв. Моріца, з нещасливим кінцем. Се звичайні еротичні історії, яких багато появляється в ріжних літературах... Треба отже звернути ся до менше звісних. Arturo Colautti подав нам гарну поему „Il terzo peccato“, що має бути продовженням „Divina Comedia“ Данта. Поет достроюється до величності первовзору і треба сказати, що йому се в значній мірі вдається ся. Тема сеї поеми: грізна любов, змислове пристрастя у ріжних проявах. Поета зрадила любка, не хоче вже жити, попадає в розпуку і накликує смерті. Являється Данте, підбадьорує його і заявляє, що буде йому товарищувати по пеклі та показувати нещасливців з любови, які терплять невисказані муки фізичні, а може ще більші душевні. Поет не може дивитися на сі страждання, в його серці зринає милосердє, але Данта вражасяє милосердна заява, бо любовні грішники терплять справедливо, отже полішає його. В сїй пригоді ратує його дух його матери. Поетови відступила охота до смерті, а зродило ся горяче бажаннє житя...

На око здавало би ся, що монотонність теми через дев'ятнадцять пісень утомить і надокучить, але автор так майстерно все степенює, що витворюється все інша різнородність образів, що приємно читається, а місцями поема викликає високі, трагічні повороти й величні настрої.

Коли ми згадали про повість Матильди Серао, годиться теж де-що сказати і про повість „I Moncalvo“ Enrico Castelnuovo. Ся повість, з належним психологічним умотивованням виведених подій, вірною характеристикою осіб і оточення, повинна носити інший заголовок. Най-влучнішим, по моїй думці, був би титул: Багно. Се багно витворили

гропі. Автор виводить дві юдівські родини (Джакомо Монкальво, професор університету в Римі, його син Джорджіо; богатий Габріель Монкальво, його донька Маріанніна) і збанкротовану княгиню з її сином (Оробоні—Дон Чезаріно). Син професора любить Маріанніну, але їй се не в голові; вона вихована в такій атмосфері, де все оцінюється крізь призму гроша й високих, родинних звязків, що теж проводять до збагачення богатства та до вживання світа... Вона разом зі своєю матірю, (пустою, невірною жінкою) продумує, як би дістати княжий титул. Знайомить ся з нею син княгині; вона йому подобала ся. Гордовита княгиня палахкотить ненавистю до Жидів, Монкальво дуже ненавидить Римлян, але він при всьому глядить на останкову користь... Підступні, ненависні огні горять, але княгиня вкінці згоджується, щоб її син одружився з донькою Жида-богача. Батька се не болить, що донька полішає релігію своїх предків, а переходить до іншої, зрештою він і сам колись те зробить, аби лише як найшвидче дістати міністерське крісло.

На сій канві малює нам автор взаємні відносини між тими родинами і в середині кождої зосібна; відносини сії дуже гідкі; для гроша й високих титулів торгується найсвятішими речами, найніжнішими почуваннями... Фальш, облуда, спроневірення—це головні елементи сеї повісті. Акція розвивається швидко, як у всіх модерних романах, інтерес та цікавість у читача не слабнуть, а в кінці по всіх осоружних мандруваннях полішається нам приемне враження, що чесна, ідейна праця—це найцінніший скарб...

Найкращими появами в італійській літературі з того року, по нашій думці, се „Novelle Calabresi“ Cleli-ї Pellicano, „Bozzetti rustici“ Аїди Verdiani і збірка новель під тим самим титулом, що й перша (Novelle Calabresi), яких автором А. Pisani. Се майстерні, високо-артистичні нариси, здебільшого психологічно-настроєві, з селянського життя. Автори малюють його з різних боків. Усе оригінальне, плястичне, вірне, правдиве; здається ся, що вони, головно Pisani, підслухували або ловили на фонограф... Хоча-б вони більше нічого не написали, то вже з огляду на сії збірки мають тривке місце в історії своєї літератури. Може бути, що італійська публіка не зверне належної уваги на сії твори, може її більш до вподоби штучні, парфумовані квіти роскішних будuarів, тільки що від перших іде задуха, а від других свіжий подув...

Саме те, що ми зазначили при італійських новелістах, треба піднести при французькій повісті „Un vieux bongre“, якої автором Charles Henry Hirsch. Читаючи сю повість, маємо враження, що стоямо перед людю і все те видимо і все те чуємо та немов безпосередньо переживаємо, що автор змалював. Місцями таки справді здається нам, що маємо пе-

ред собою стенографічний запис. Автор змальовує історію внука і діда, взаємні їх відносини й конфлікти, яких розвязка а зглядно напружене помотання, спроваджує смерть внука. Є тут велике богоцтво майстерно зображених епізодів, які стоять у тісному звязку з головною темою. Перед нами пересувають ся не тільки страшні сцени (еротичні, заздрі, скучарські і ін.), але ріжно-колірові образи, що не томлять уяви, лише все чимось новим займають.

Гарну повість у формі листів (друга серія) подав публіці Marcel Prevost п. з. „*Lettres à Françoise mariée*“. Хоча автор має на оці педагогічну ціль, а то виховання жіноцтва, зумів так майстерно малювати житє двох героїнь, одної з принципами його методи виховання, одної знову без тих принципів, що вповні затирається тенденція. Головну вагу кладе автор на етичний бік і на належний інтеллектуальний розвиток. Женщина повинна бути так вихована, щоб могла дати собі раду в кождій ситуації життя та щоб мала вироблену спроможність оперти ся спокусам, які настають на неї. Перша жінка вносить у подруже щастє, друга без належного духовного виховання і без вироблених етичних принципів спроневірення...

Інтересні речі подали Бельгійці: Maeterlinck, Spaak, Verhaeren. Maeterlinck дав нову п'єсу московському артистичному театралю: „Благітний Птах“, вона зробила сильне враження, та не стільки своїм змістом як майстерною виставою. Може будемо мати спромогу вернутися ще до неї.

Драма Spaak-a „*Kaatje*“ — це гарно викінчений твір у кожному напрямі. І що до матерії і що до форми, стилю, дияльога, характеристики, а найважніше — внутрішньої конечності акції; вміло дібрана й переведена річ. Символічна ідея зринає сама собою з виведених подій: боротьба, хитанне маляря між напрямками в штуці, що представлено в пристрасному нахилі до двох жінок. Маляр любить дівчину-краянку, але на артистичній подорожі стрічає пишну, гарну, роскішну Італіянку, влюблюється в неї й забирає її до свого краю. Однаке не довго втішався другою любкою. Доњка полудня затужила за своїм підсонем, поліщає коханка і мандрує у свій край. Маляр звертається до першого кохання. Вона не спроневірила ся йому, тужила за ним і тепер прощає йому все, обсишає його давніми ласками й підпомагає його по своєму в його артистичній роботі.

Під конець згадаємо ще про поетичну збірку „*Les heros*“ Emile Verhaegen-a, найбільшого, сучасного лірика Бельгії, де автор оспівує визначних мужів своєї вітчини, які чим-небудь прислужилися їй. Сі поезії треба би назвати похвальними гімнами. Поет добирає щось найвизначніше з життя своїх героїв і до сього приладнює та достроює все інше. Немає тут штучності, але все відчуто й перетоплено в репортажах серця й духа. Плястичними образами, прешишною, звучною ритмі-

кою, настроями й вроčистою величністю та ідеалізацією вражає поет незвичайно читача.

Останньою появою, виртою специальної уваги, у шведському письменстві треба вважати докінченне повісті Сельми Ляг'ерлеф п. з. „Чудесна мандрівка малого Нільса Гольгерссона з дикими гусьми“. Першу частину сеї повісті критика не доцінювала належно, але се вийшло мабуть з недостачі розуміння й неналежної уваги та вглублення. Пізніше роздумали ся...

Сю повість можна з повною справедливістю назвати народньою епопеєю. Найбільш викінченою з кожного боку являєть ся найновійша частина. „Поперед усього є тут замір сотворити твір краси і поезії, пластиичної і симфонічної прози, багатої образом і музикою“, підніс італійський модерніст у вступі своєї повісті¹⁾. Саме те можна прикладти до „Нільса Гольгерссона“ Сельми Ляг'ерлеф. Автор має живо, пластиично, майстерно все, що герой стріне на своїй дорозі. Світ фантастичний, казковий чудодійно зливається з дійсністю, а навіть не завважуємо, де починається ся один, а кінчається ся другий; увага читача заєдно непереможно прикована. Ніщо не уйшло уваги: природа — ліси зі своїми сотворіннями, краєвиди, ледівці, фюрди; мужицькі селитьби зі своїми жильцями, гірняки, риболови і ін. „Нільс Гольгерсон“ є разом народньою книжкою, читанкою і артистичним твором, зі сумлінною аж до найніжніших і на око маловажних подробиць переведеною пластикою й оригінальністю, що як раз задля суцільності фантастичної обслони дає догадувати ся про повноту трудностей, які мусіли насувати ся артистичному опануванню величезнього й необтесаного матеріалу²⁾.

Авторка „Легенд“ і „Єрусалима“ покінчила в тому році п'ятьдесятій рік життя. З тої нагоди і з нагоди премії Нобля з'явилося в своїй пресі і чужій богато статій, що обговорюють літературну її фізиономію. З огляду на сеї ми позовимо собі дещо сказати. Характеристичною признакою, що характеризує всії її писання, є *класичний спокій, ніжність і мрійність*. Сей спокій, чи як хто схоче об'єктивність, іноді аж іритує читача, коли автор найтрагічніші моменти, найвеличніші образи пересуває незамітно, з повною рівновагою та з повним виреченням свого „я“. Але коли уважніше вглянемо в суть представленого, коли пильніше вслушаємося в привабливий, романтичний гомін, у піжні мельодії, тоді дочуємося слів і образів, що є випливом індівідуальних поворушень її серця. Жіночість, своєрідний сентименталізм, іноді патос, викрик душі — *незамітна суб'єктивність* потайно уносять ся над її писаннями. В сїї незамітності суб'єктивності і потайності індівідуальних рефлексій і вражінь та поворушень лежить майстерство автора.

¹⁾ Gabriele d'Annunzio: Trionfo della morte.

²⁾ Das literarische Echo 15. März 1908. Heft 12, стор. 869

Д. Герман Гессе^{**)}) зазначує, що у авторки годі добавити ся яко-гось розвитку; якою була при появі першого твору (Gösta Berling), та-кою поліпшила ся й при останньому. Її твори стоять біля себе наче близ-нята, ніщо різко не відділює їх від себе. „Хто має охоту, може з сеї позірної або дійсної недостачі конфлікту, боротьби й розвитку витя-гнути гадку, що Сельма Ляг'єрлеф не є таки генієм. З другого знову боку має вона щось справедшнього з геніяльного чоловіка, внутрішнє спорідненне з усім бутем, богацтво у відносинах до всіх річей і сотво-рінь совіта, в злуці з незвичайно живою та міцною змогою запамятання, без чого ніякий геній і штука не є можлива. В модерній шведській лі-тературі стоять вона окремо і замітно, немов чудний анахронізм... Но-війші шведські поети, від Стріндберга до Гайерстама, не мають нічого ешічного в собі, се такі артисти, що надзвичайно субективно працюють, діференціяльно відчувають, нервозно аналізують, навіть далеко зорі й многосторонні з поміж них держать ся матеріально і що до мови тісно свого часу та його проблемів, мають типічно модернє високе поважан-нє перед наукою і зусиле осягнути у своїх книжках де-яку науковість. Якраз Сельма Ляг'єрлеф у тому вповні независима... Як у казці бідний хлопчик вибирається ся на мандрівку і по дорозі стрічає мудрого карлика та через ніч стає багатим, могутнім, королем і чародієм, так і Сельма Ляг'єрлеф, шведська учителька, стрінула в одній годині духа своєї краї-ни і стала під його дотиком благословленою поеткою. Пише стилем, що не належить жадному часови, якого нюанси иноді вельми жіночі, и-ноді заносять чимось домашнім. Вона постійно мандрує наче в сні по карколомній лінві між чутливістю і патосом, балаканкою і повістю. У велико-розмірних оповіданнях полішає дорогу, щоб на боці зірвати пару цвітів та показати до малого майже жіночо-сентиментальну любов. Але вона тілько шукає небезпеки, про яку ледво прочуває. Коли трі-вожний адоратор дрожачи боїть ся, тепер змітує з себе чудодійку одежду і мусить раптом стояти як маломісточкова дівчина, має вже знову вітри вічності, що віють біля чола, і говорить слова, які так певні, сочисті і магічні, як слова народніх пісень і біблії“.

Август Стріндберг наварив собі гіркого пива в 1904 р. повістю „Чорні хоругви“, де показав гниль та зопсute де-яких інтелігентних кругів, головно журналістично-літературних гуртків. Заворушили ся гні-зда і посиали ся обурення, кпини, наруги на автора, що його дуже за-боліло. Стріндберг став видавати апольогію п. з. „Блакітна книга“, якої частину і в тому році оголосив. Се афористичні записки в формі днев-ника, які однаке не відзначають ся нічим замітним, а вже найменше

^{**) M. Tagblatt, Stuttgart, 272.}

фільософічною глибиною, а про фільософічні теми тут найбільше говорить ся. Автор намагається ся ослабити, злагодити та виправдати свою фільософічну критику всякої всячини і виведених подій у „Чорних хоругвах“, однаке незвичайно мало тут такого, що зможе заінтересувати читача.

На тому кінчаемо наш огляд, а про новини німецької літератури, якої: „Märchen des Lebens“ П. Альтенберга, „Das hohe Lied“ Г. Судермана, Leben und Lüge“ Д. Лілленкrona, „Tantris der Narr“ Е. Гардта, поговоримо в осібній статті іншим разом.

М. ШАПОВАЛ.

ХИМЕРИ.

Якби вітром був я мрійним,
Що в гаю лоскоче листє,
Що своїм крилом сновійним
Роси схоплює сріблисті —

Я-б тебе крильми — руками
Обгорнув-би так прихильно,
Обсипав тебе-б квітками
Й поцілунками свавільно.

Якби був я соловейком,
Весняним співцем крилатим,
Що в садку бува раненько
Все співає біля хати —

Прилетів-би я до тебе,
Під твоє віконце любе,
Й розітнув ся-б співом неба,
Співом щастя, гімном шлюбу.

Якби був я місяць ясний,
Що пливе по небосхилі,
Що живе, поки не сгасне
В світовій навік могилі —

Я-б усі свої проміння
Розточив-би над тобою,
І в мережці чар весінніх
Душу зплів твою з собою.

Коли-б міг твоїм я stati
В ніч, заквітчану красою,
Оповиту в срібні шати
З діамантною росою —

Я-б втопив тебе у хвилях
Снів чарівних, звуків срібних,
Яб підняв тебе на крилах
В царство мрій, девіність видно!

Але я... тільки людина,
Що співає серцем хворим...
Все житте мое — хвилина...
Побрратим я вічний з горем...

Я співець ілюзій марних!
Я дурю себе самого
Сном сподіванок з-захмарних,
А що з того... а що з того?

